

AHOLI BANDLIGI MASALALARI

Shakirova Nigora Axralovna

statistika va ekonometrika

kafedrası dotsenti

Toshkent moliya instituti

E-mail: Shakirova7777@gmail.com

ORCID:0009-0006-5025-4764

Annotatsiya

Maqolada tadbirkorlik sub'ektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini samarali ta'minlash bo'yicha statistik tadqiqotlarning nazariy asoslari ko'rib chiqiladi. Statistik usullardan foydalangan holda bandlikka ta'sir etuvchi omillar o'rganilgan va bandlik doirasida to'g'ri qaror qabul qilish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: statistik tadqiqotlar, aholi bandligi, tadbirkorlik sub'ektlari, nazariy asoslar, ma'lumotlar tahlili, mehnat bozori, samarali bandlik, bandlik imkoniyatlari.

К ПРОБЛЕМЕ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Шакирова Нигора Ахраловна

доцент кафедры

статистики и эконометрики

Ташкентский финансовый институт

E-mail: Shakirova7777@gmail.com

ORCID:0009-0006-5025-4764

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы статистических исследований по эффективному обеспечению занятости населения на основе финансирования хозяйствующих субъектов. С использованием статистических методов исследуются факторы, влияющие на возможность трудоустройства и позволяющие в контексте занятости населения принимать осознанные решения.

Ключевые слова: статистические исследования, занятость населения, хозяйствующие субъекты, теоретические основы, анализ данных, занятость, рынок труда, возможность трудоустройства.

ON THE PROBLEM OF EMPLOYMENT

Shakirova Nigora Axralovna

*associate professor of the department
statistics and econometrics*

Tashkent Institute of Finance

E-mail: Shakirova7777@gmail.com

ORCID:0009-0006-5025-4764

Abstract

The article discusses the theoretical foundations of statistical research on the effective provision of employment of the population based on the financing of business entities. Using statistical methods, factors influencing employability are studied and allow informed decisions to be made in the context of employment.

Keywords: statistical research, population employment, business entities, theoretical foundations, data analysis, labor market, effective employment, employment opportunities.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 – 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi 28 Yanvar 2022 yildagi PF-60-son Formonida qayd qilinishicha, “Fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kambag‘allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilanib, aholini yangi ish o‘rinlari va kafolatli daromad manbai, malakali tibbiy va ta‘lim xizmatlari, munosib yashash sharoitlari bilan ta‘minlash sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi” [1].

Aholini ish bilan ta‘minlash masalasi tadbirkorlik sub‘ektlari uchun ham, jamiyat uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ishga joylashish imkoniyatlariga ta‘sir qiluvchi omillarni bilish mutasadi shaxs va korxonalariga ish istiqbollarini oshirish uchun samarali strategiyalarni shakllantirishda ko‘mak bo‘lishi mumkin. Statistika ma‘lumotlar bandlikni tahlil qilishda va dalillarga asoslangan qarorlarni qabul qilishda yordam berishi mumkin bo‘lgan tendentsiyalarni aniqlashda hal qiluvchi o‘rin egallaydi. Bandlik darajasi, ya‘ni mehnat jarayonlariga jalb qilish ishchi kuchining miqdori va ish o‘rinlari, shuningdek ishchilarning o‘z kasbi, mutaxassisligi, ish tajribasi, bilim va ko‘nikmalariga bog‘liq. To‘liq bandlik ishchi kuchini ish bilan deyarli to‘liq ta‘minlash demakdir. Ishsizlik - bu faol mehnatga layoqatli aholining bir qismi ish topa olmaydigan ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatdir.

Adabiyotlar sharhi

Aholini ish bilan ta‘minlash bo‘yicha statistik tadqiqotlar o‘tkazishning

birinchi bosqichi tegishli ma'lumotlarni to'plashni o'z ichiga oladi. Milliy mehnat so'rovlari, sohaga oid bandlik hisobotlari va demografik ma'lumotlar bazalari kabi turli manbalar bandlik tendentsiyalari, ish turlari va ishchi kuchining xususiyatlari to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi.

Xorijiy tadqiqotchi V. I. Petrishev “Kichik biznes tizimi bandlikka ta'sir etuvchi ob'ektiv omillar bilan tavsiflanadi, bu esa kichik biznesni qay darajada rivojlantirish uchun zarur bo'lgan yangi ish o'rinlarini yaratishning muhim shakli ekanligini aniqlash imkonini beradi.” – deb fikr yuritgan [3].

O. N. Manannikovaning ta'kidlashicha «Aynan mehnat bozorini rivojlantirish bandlikni qo'llab-quvvatlashga, munosib ish haqi va xodimlarning mehnat unumdorligini yaxshilashga va iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga shubhasiz yordam beradi» [4]. Zaytseva K.V. o'z tadqiqotida aralsh iqtisodiyoti sharoitida mehnat bandligini boshqarish masalalariga e'tibor qaratgan [2]

Respublikamiz tadqiqotchilari O. Amanov qishloq mehnat bozorini samarali rivojlantirish asosida aholini ish bilan bandligini oshirish yo'llarini [5], Z. Q. Shermatova Farg'ona viloyati mehnat resurslari shaklanishining hududiy jihatlarini o'rgangan [6]. Shuningdk mehnat resurslarini shakllantirish, mobilligini tartibga solish, ulardan samarali foydalanish masalalari N. Yuldashev, Z. Shakarov, E. Rustamov va boshqa olimlarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

Tahlil va natijalar

Ma'lumotlar yig'ilgandan so'ng, tadqiqotchilar ma'lumotni samarali tahlil qilish uchun turli statistik usullardan foydalanadi. Ta'riflovchi statistika ishsizlik darajasi, ishchi kuchining ishtirok etish darajasi va aholi bandligi nisbati kabi bandlikning asosiy ko'rsatkichlarini umumlashtirishga yordam beradi. Inferentsial statistika, masalan, regressiya tahlili, ta'lim darajasi, iqtisodiy o'sish va ish bilan ta'minlash imkoniyatlari kabi turli xil o'zgaruvchilar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash uchun foydalaniladi.

Tadbirkorlik sub'ektlarida aholi bandligini ta'minlash bo'yicha statistik tadqiqotlarning nazariy asoslari turli tamoyillar, tushunchalar va metodologiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu nazariy asoslar tadbirkorlik sub'ektlari ichidagi bandlik tendentsiyalari, dinamikasi va muammolarini va ularning umumiy aholiga ta'sirini tushunish va tahlil qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ba'zi asosiy nazariy asoslarga quyidagilar kiradi:

Mehnat iqtisodiyoti: iqtisodiyotning ushbu sohasi mehnat bozori, ishchi kuchi taklifi va ishchi kuchiga bo'lgan talabni o'rganishga qaratilgan. Unda korxonalar qanday qilib yollash to'g'risida qaror qabul qilishlari va jismoniy

shaxslar ishchi kuchida ishtirok etish to‘g‘risida qanday tanlov qilishlari ko‘rib chiqiladi. Mehnat iqtisodiyoti tadbirkorlik sub‘ektlarida bandlik darajasiga ta‘sir etuvchi omillar va ularning aholi uchun ahamiyati haqida tushuncha beradi.

Aholi iqtisodiyoti: aholi iqtisodiyoti aholi soni, yosh taqsimoti va ishchi kuchi tarkibi kabi demografik omillar hamda iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganadi. Bu aholi soni va tarkibidagi o‘zgarishlar tadbirkorlik sub‘ektlarida ish o‘rinlari mavjudligi va talabiga qanday ta‘sir qilishini tushunishga yordam beradi.

Statistik xulosa: statistik tadqiqot tanlanmadan bosh to‘plam haqida xulosa chiqarish uchun ma‘lumotlarni to‘plash va tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Gipotezani sinash, ishonch oralig‘i va regressiya tahlili kabi usullar tadbirkorlik sub‘ektlarida bandlik holati va uning keng aholiga ta‘siri to‘g‘risida ishonchli xulosalar chiqarish uchun juda muhimdir.

Ishchi kuchi so‘rovlari: ushbu so‘rovlar bandlik va ishsizlik darajasi, ishchi kuchi tarkibi va mehnat bozorining boshqa ko‘rsatkichlari haqida ma‘lumot olish uchun juda muhimdir. Ishchi kuchini o‘rganish usullari va cheklovlarini tushunish tadbirkorlik sub‘ektlarida aholini ish bilan ta‘minlash bo‘yicha statistik tadqiqotlarning aniqligi va asosililigini ta‘minlash uchun juda muhimdir.

Biznes so‘rovlari: tadbirkorlik sub‘ektlari ko‘pincha ishchi kuchiga bo‘lgan ehtiyojini, bo‘sh ish o‘rinlari va ishga qabul qilish amaliyotini baholash uchun so‘rovlar o‘tkazadi. Bunday so‘rovlarning statistik tahlili turli tarmoqlar va sohalarda ishchi kuchiga bo‘lgan talab to‘g‘risida qimmatli tushunchalarni beradi.

Vaqt ketma-ketligini tahlil qilish: vaqt bo‘yicha bandlik ma‘lumotlarini tahlil qilish tadqiqotchilarga tadbirkorlik subyektlarida bandlik darajasining tendentsiyalari, mavsumiy o‘zgarishlari va siklik qonuniyatlarini aniqlash imkonini beradi. Vaqt ketma-ketligini tahlil qilish iqtisodiy tebranishlar va boshqa omillar bandlik imkoniyatlariga qanday ta‘sir qilishini tushunishga yordam beradi.

Ekonometrik modellar: ekonometrik modellar turli iqtisodiy o‘zgaruvchilar, shu jumladan xo‘jalik yurituvchi subyektlarda bandlik va uning determinantlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni baholash uchun ishlatiladi. Ushbu modellar tadqiqotchilarga bandlik qarorlariga ta‘sir qiluvchi omillarni aniqlashga va turli stsenariylar bo‘yicha potentsial natijalarni bashorat qilishga yordam beradi.

Mehnat bozori institutlari: eng kam ish haqi to‘g‘risidagi qonunlar, jamoaviy bitimlar va bandlik to‘g‘risidagi Nizom kabi mehnat bozori institutlarining rolini tushunish tadbirkorlik sub‘ektlari ichida aholi bandligi

dinamikasini tushunishda juda muhimdir.

Inson kapitali nazariyasi: ushbu nazariya ta’lim, ko‘nikma va o‘qitishning individual mahsuldorlik va ish qobiliyatini oshirishda muhimligini ta’kidlaydi. Statistik tadqiqotlar ko‘pincha tadbirkorlik sub’ektlarida bandlik tendentsiyalarini o‘rganishda inson kapitali omillarini hisobga oladi.

Kasbiy tahlil: kasbiy ma’lumotlar ishlarni malaka darajasi va boshqa xususiyatlariga qarab tasniflash uchun ishlatiladi. Tadbirkorlik subyektlari ichida kasblarning taqsimlanishini tahlil qilish mahoratdagi bo‘shliqlar va bandlikning o‘sishi mumkin bo‘lgan sohalarni aniqlashga yordam beradi.

Umuman olganda, ushbu nazariy asoslar tadbirkorlik subyektlarida aholi bandligini ta’minlash bo‘yicha mustahkam statistik tadqiqotlar o‘tkazish uchun asos yaratadi. Ushbu tushunchalar va metodologiyalardan foydalangan holda tadqiqotchilar mehnat bozori haqida qimmatli tushunchalarga ega bo‘lishi, muammoni aniqlashi va ish bilan ta’minlash imkoniyatlari va iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish uchun dalillarga asoslangan siyosatni taklif qilishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda xulosa qilib aytganda Aholini ish bilan ta’minlash bo‘yicha statistik tadqiqotlar sohasini yanada rivojlantirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Bunga vaqt o‘tishi bilan bandlik tendentsiyalarini kuzatib borish, rivojlanayotgan texnologiyalar bilan bog‘liq ish o‘rinlarini yaratish va qayta ishlashga ta’sirini o‘rganish, bandlikni rivojlantirishga qaratilgan turli xil davlat siyosatining samaradorligini tahlil qilish kerak.

Tadbirkorlik sub’yektlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish orqali aholi bandligini ta’minlash bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

mehnat resurslari balansini tuzish uslubiyati korxonalar va tashkilotlarda ishlovchi xodimlarning doimiy yashash manzilini hisobga olishning yig‘ma statistik ko‘rsatkichlarini shahar va tumanlar kesimida ishlab chiqish orqali takomillashtirish mumkin;

o‘zini-o‘zi band qilgan aholi toifasini milliy iqtisodiyotning rasmiy sektorida band bo‘lganlar tarkibiga kiritish orqali mehnat resurslari balansining statistik baholash usulini ishlab chiqish;

milliy mehnat statistikasining agregat ko‘rsatkichlari tizimini “xodimlarning toifalar va jinslar bo‘yicha soni” hamda “aralash daromadlar” indikatorlarini qo‘shish orqali kengaytirish;

respublikada aholi bandligining ekonometrik modelini tuzish asosida 2022-2026 yillar uchun ko‘p variantli statistik prognoz ko‘rsatkichlarini joriy etish.

Nazariy asoslarga tayanib, iqtisodiyotning ta’sirini o‘rganish, ishchi kuchi

ishtirokidagi gender tengsizligini tahlil qilish yoki ish o‘rinlarini yaratishda tadbirkorlikning rolini o‘rganish kabi bandlikning o‘ziga xos jihatlari muhim ahamiyatga ega.

Tadbirkorlik sub’ektlarida aholi bandligini ta’minlash bo‘yicha statistik tadqiqotlar mehnat bozorini tushunish va asosli qarorlar qabul qilish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Nazariy asoslarni har tomonlama o‘rganish va tegishli usullarni qo‘llash orqali tadqiqotchilar inklyuziv iqtisodiy o‘sishga yordam beradigan va aholini ish bilan ta’minlash imkoniyatlarini maksimal darajada oshiradigan siyosatni shakllantirishga katta hissa qo‘shishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami, 2017 y., 6- son.

2. Зайцева К.В. Управление трудовой занятостью в условиях смешанной экономики: монография. – Донецк: МЧП «ВИК», 2003. – С. 294.

3. Петрищев В. И. Обеспечение эффективной занятости населения путем развития малого предпринимательства. – <https://cyberleninka.ru>

4. Мананникова О. Н., Саяпин А. В., Булгаков Г. В. К вопросу о влиянии малого предпринимательства на рост занятости населения в современных условиях. <https://cyberleninka.ru>

5. Amanov O.A. Qishloq mehnat bozorini modernizatsiyalashning asosiy yo‘nalishlari. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.

6. Shermatova Z. Q. Farg'ona viloyati mehnat resurslari shaklanishining hududiy jihatlari // [Science and innovation](#). 2022. № 1.